
Claus de determinació per ordinador dels arbres i arbustos del Montnegre i el Corredor

---

Joan Manuel Hernández Sánchez

*Escola Superior d'Enginyeria Industrial
Terrassa*

Àngel Manuel Hernández Cardona

*IES Can Jofresa
Terrassa*

Introducció

En la III Trobada d'Estudiosos de Sant Llorenç del Munt i l'Obac (el Pont de Vilomara, 1993) vam presentar (Hernández i Hernández, 1997) unes claus de determinació per ordinador de la flora d'aquest parc natural de la Serralada Prelitoral.

Ara, en aquesta II Trobada d'Estudiosos del Montnegre i el Corredor (Mataró, 1995), presentem un treball d'abast més modest però d'indubtable valor didàctic i divulgador. Es tracta d'una clau per identificar els arbres, arbustos i lianes d'aquesta part de la Serralada Litoral.

Com que la delimitació de les plantes arbòries i arbustives a vegades és una mica ambigua, hem considerat com a tals les incloses per Francesc Masclans en les seves magnífiques guies per conèixer els arbres i els arbustos i lianes, publicades pel Centre Excursionista de Catalunya (Masclans, 1958, 1963).

Tot i que el treball de camp ha estat important, ens ha facilitat molt la tasca la grandiosa *Flora de la Cordillera Litoral Catalana*, del mataroní Pere Montserrat i Recoder (Montserrat, 1968).

Les claus consisteixen a fer disjuntives sobre la base d'un o més caràcters. En cap cas no s'han fet servir conceptes difícils. Fins i tot el llenguatge emprat s'ha procurat que fos entenedor.

La informàtica ens aporta una eina important en el tractament de dades. Aprofitant que actualment aquesta tecnologia està molt estesa i a l'abast de tothom, l'hem introduïda en l'àmbit de la botànica, per tal de millorar i fer més còmode l'accés i la recerca de dades.

El programa no requereix pas tenir coneixements avançats, sinó que és intuïtiu, senzill i fàcil d'utilitzar. Funciona en qualsevol ordinador PC compatible. Està fet en llenguatge Pascal i utilitza les claus dicotòmiques que s'adjunten. Un avantatge afegit és que aquest programa permet d'incloure imatges de les plantes, amb la qual cosa la seva utilitat didàctica i de divulgació encara és més gran.

Claus de determinació

1a Plantes resiníferes; fulles molt estretes; flors sense periant, sempre unisexuals; falsos fruits [gimnospermes]

2

1b Plantes normalment sense resina; fulles més o menys amples, i, si són linears, llavors de menys d'1 cm; flors amb periant o sense, hermafrodites o unisexuals; fruits veritables [angiospermes]

9

2a Fulles linears, agrupades o parelles, llargues (més de 3 cm); falsos fruits llenyosos (cons o pinyes) [pinàcies]

3

2b Fulles molt estretes, agrupades de tres en tres, curtes (menys de 2,5 cm), falsos fruits carnosos (gàlbuls) [cupressàcies]

8

Presentem unes claus de determinació per ordinador dels arbres i arbustos del Montnegre i el Corredor, d'indubtable valor didàctic i divulgador. Són fetes en llenguatge Pascal i funcionen en qualsevol PC compatible. Les claus dicotòmiques en què està basat el programa permeten identificar gairebé un centenar de plantes arbòries i arbustives.

3a Fulles agrupades de tres en tres [planta cultivada, oriünda d'Amèrica del Nord]		11a Fulles simples	12
pi insigne (<i>Pinus radiata</i>)			
3b Fulles agrupades de dues en dues	4	11b Fulles compostes	37
4a Capçada ampla, generalment en forma de copa; pinyes de més de 7 cm d'amplària, amb pinyons comestibles		12a Flors unisexuals reunides en aments, almenys les masculines	13
pi pinyer (<i>Pinus pinea</i>)		12b Flors unisexuals no reunides en aments, o flors hermafrodites	31
4b Capçada no en forma de copa ampla; pinyes de menys de 7 cm d'amplària, sense pinyons comestibles	5	13a Planta dioica (flors masculines en un individu i flors femenines en un altre); flors sense periant [salicàcies]	14
5a Escorça rogenca, especialment a la part superior del tronc i a les branques; fulles curtes, de menys de 6 cm		13b Planta monoica (flors masculines i femenines en un mateix individu); periant present almenys a les flors d'un sexe	21
pi roig (<i>Pinus sylvestris</i>)			
5b Escorça no rogenca; fulles llargues, de més de 6 cm	6	14a Inflorescències erectes; fulles de pecíol curt, sovint estretes	15
6a Escorça d'un gris clar, especialment a la part superior del tronc i a les branques; fulles primes i de fins a 10 cm de llargària		14b Inflorescències penjants; fulles de pecíol llarg, amples	19
pi blanc (<i>Pinus halepensis</i>)			
6b Escorça més fosca; fulles gruixudes i de més de 9 cm de llargària	7	15a Fulles tomentoses, amb venes gruixudes, prominents al revers, branques poc flexibles	16
7a Pinyes de menys de 8 cm de llargària, inserides perpendicularment a la branca		15b Fulles no tomentoses, amb venes poc prominents; branques flexibles	17
pinassa (<i>Pinus nigra</i> ssp. <i>nigra</i>)			
7b Pinyes de més de 10 cm de llargària, inserides obliquament a la branca		16a Fulles amplament el·líptiques; branques decorticades sense costelles [planta rara al parc natural del Montnegre i el Corredor]	
pinastre (<i>Pinus pinaster</i>)		gatsaule (<i>Salix capraea</i>)	
8a Fulles amb una sola ratlla blanca; falsos fruits blaus		16b Fulles no tan amples; branques decorticades amb costelles	
ginebre (<i>Juniperus communis</i> ssp. <i>communis</i>)		gatell (<i>Salix atrocinerea</i>)	
8b Fulles amb dues ratlles blanques; falsos fruits vermellosos		17a Fulles oposades o quasi, dentades solament a la part superior; branques joves purpúries; càpsula tomentosa	
càdec (<i>Juniperus oxycedrus</i> ssp. <i>oxycedrus</i>)		saulic (<i>Salix purpurea</i>)	
9a Flors sense periant o solament amb calze o corol·la [apètales]	10	17b Fulles alternes, dentades per tot el marge; branques joves groguenques o verdoses; càpsula glabra	18
9b Flors amb calze i corol·la diferenciats	41		
10a Planta arbustiva hemiparàsita, que creix sobre les rels de l'hoste [santalàcies]		18a Fulles de més de 10 cm de llargada; branquillons cilíndrics	
ginestó (<i>Osyris alba</i>)		vimetera (<i>Salix fragilis</i>)	
10b Planta arbustiva o arbòria no paràsita	11	18b Fulles de menys de 10 cm de llargada; branquillons angulosos	
		salze triandre (<i>Salix triandra</i>)	

19a Fulles tomentoses i blanques per sota	26b Tronc no recobert de suro
àlber (<i>Populus alba</i>)	alzina (<i>Quercus ilex</i> ssp. <i>ilex</i>)
19b Fulles glabres i verdes per sota	27a Branquillons pelosos; fulles pubescents a la cara inferior
20	roure martinenc (<i>Quercus humilis</i>)
20a Escorça blanquinosa; fulles de contorn oval, molt tremoloses amb el vent	27b Branquillons glabres; fulles glabres o amb pocs pèls
trèmol (<i>Populus tremula</i>)	28
20b Escorça grisenca; fulles de contorn ròmbic o quasi triangular, poc tremoloses amb el vent	28a Fulles glabres, caduques; lòbuls foliars arrodonits
pollancre (<i>Populus nigra</i>)	roure de fulla gran (<i>Quercus petraea</i>)
21a Periant present a les flors de tots dos sexes; fruits amb un embolcall endurit o espinós [fagàcies]	28b Fulles amb flocs de pèls prop de les venes, marcescents; lòbuls foliars aguts
22	roure africà (<i>Quercus canariensis</i>)
21b Periant present només a les flors femenines o a les flors masculines; fruits sense un embolcall endurit o espinós	29a Flors masculines sense periant, una en cada bràctea; fruits [avellanes] grossos, sense ales, amb un embolcall herbaci [corilàcies]
29	avellaner (<i>Corylus avellana</i>)
22a Fulles enteres, amb el marge pelós; flors masculines en inflorescències arrodonides; fruits [fages] de secció triangular [planta rara al parc natural del Montnegre i el Corredor]	29b Flors masculines amb periant, tres a cada bràctea; fruits petits, alats, sense embolcall herbaci [betulàcies]
faig (<i>Fagus sylvatica</i>)	30
22b Fulles lobulades o dentades, no peloses al marge; flors masculines en inflorescències allargades; fruits de secció circular	30a Escorça negrosa; fulles obtuses, de contorn oblong o rodó; aments femenins llenyosos; fruits d'ales molt estretes
23	vern (<i>Alnus glutinosa</i>)
23a Fulles amplament lanceolades, agudes, de més de 10 cm; fruits [castanyes] embolcallats per una clofolla espinosa	30b Escorça blanca; fulles agudes, de contorn triangular; aments femenins no llenyosos; fruits d'ales molt amples [planta rara al parc natural del Montnegre i el Corredor]
castanyer (<i>Castanea sativa</i>)	bedoll (<i>Betula pendula</i>)
23b Fulles oblongues, obtuses, sovint de menys de 10 cm; fruits [glans] embolcallats parcialment per una cúpula endurida	31a Arbust
24	32
24a Fulles perennes, molt endurides, dentades o rarament enteres	31b Arbre
25	34
24b Fulles caduques o marcescents (que es marceixen sense caure), poc o gens endurides, crenades	32a Branques rígides; fulles una mica dentades; flors pentàmeres (amb un nombre de peces múltiple de 5) [ramnàcies]
27	aladern (<i>Rhamnus alaternus</i>)
25a Fulles molt espinoses, d'un verd fosc, glabres i lluent per les dues cares	32b Branques flexibles; fulles enteres; flors tetràmeres (amb un nombre de peces múltiple de 4) [timeleàcies]
coscoll (<i>Quercus coccifera</i>)	33
25b Fulles poc, molt o gens espinoses, d'un verd grisenc, tomentoses i mats per la cara inferior	33a Fulles petites, de menys d'1 cm d'amplada, blanques; flors blanques; fruits vermells
26	matapoll (<i>Daphne gnidium</i>)
26a Tronc recobert de suro	33b Fulles grosses, de més d'1,5 cm d'amplada, endurides; flors verdoses; fruits negres
surera (<i>Quercus suber</i>)	lloreret (<i>Daphne laureola</i> ssp. <i>laureola</i>)
	34a Planta dioica (flors masculines en un individu i femenines en un altre), aromàtiques; fulles simètriques, perennes; fruits ovoides [lauràcies]
	llaurer (<i>Laurus nobilis</i>)

34b	Planta monoica (flors masculines i flors femenines en el mateix individu), no aromàtiques; fulles asimètriques, especialment a la base; fruits rodons amb ala o sense [ulmàcies]	41b	Flors de pètals soldats [gamopètales]	83
	35	42a	Ovari súper (per damunt del periant)	43
35a	Fulles molt acuminades; flors verdoses que apareixen al mateix temps que les fulles; fruits carnosos, no alats	42b	Ovari ífer (per sota del periant)	76
	lledoner (<i>Celtis australis</i>)	43a	Liana amb circells [vitàcies]	vinya (<i>Vitis vinifera</i>)
35b	Fulles una mica acuminades; flors vermelloses, que apareixen abans que les fulles; fruits secs, alats	43b	Arbre o arbust sense circells	44
	36	44a	Fulles simples	45
36a	Fulles petites, de 3 a 10 cm, llises pel dessobre; pecíol curt, de menys de 4,5 mm; fruits de menys de 2 cm, amb la llavor més amunt del centre, a tocar de l'escotadura	44b	Fulles compostes	56
	om (<i>Ulmus minor</i>)	45a	Fulles oposades	46
36b	Fulles grans, de 8 a 15 cm, molt aspres pel dessobre; pecíol llarg, de més de 4,5 mm; fruits de més de 2 cm, amb la llavor en posició central, sense tocar l'escotadura	45b	Fulles alternes	52
	oma (<i>Ulmus glabra</i>)	46a	Arbre; fruits alats [aceràcies]	auró blanc (<i>Acer campestre</i>)
37a	Liana; estams nombrosos [ranunculàcies]	46b	Arbust; fruits sense ales	47
	38	47a	Flors tetràmeres (amb quatre sèpals i quatre pètals); llavors envoltades d'una carnositat ataronjada [celastràcies]	evònim (<i>Euonymus europaeus</i>)
37b	Arbre o arbust; fins a vuit estams	47b	Flors pentàmeres (amb cinc sèpals i cinc pètals); llavors sense carnositat ataronjada.	48
	39	48a	Flors amb 10 estams; fruits envoltats pels pètals, que esdevenen carnosos [coriariàcies]	roldor (<i>Coriaria myrtifolia</i>)
38a	Fulles pinnaticompostes (una vegada dividides), amb folíols amples i dentats; peces del periant peloses per les dues cares	48b	Flors amb més de 10 estams; fruits no envoltats per pètals carnosos [cistàcies]	49
	vidalba (<i>Clematis vitalba</i>)	49a	Planta viscosa; fulles estretes, de menys de 7 mm d'amplària	estepa negra (<i>Cistus monspeliensis</i>)
38b	Fulles bipinnaticompostes (dues vegades dividides), amb folíols estrets i enters; peces del periant glabres per la cara superior	49b	Planta no viscosa; fulles de més de 7 mm d'amplària	50
	vidiella (<i>Clematis flammula</i>)	50a	Fulles peciolades; flors blanques	estepa borrera (<i>Cistus salviifolius</i>)
39a	Arbre; fruits secs i alats [oleàcies]			
	freixe de fulla petita (<i>Fraxinus angustifolia</i>)			
39b	Arbust; fruits carnosos i sense ales [anacardiàcies]			
	40			
40a	Fulles perennes, amb un nombre parell de folíols; raquis alat; inflorescències estretes, compactes			
	llentiscle (<i>Pistacia lentiscus</i>)			
40b	Fulles caduques, amb un nombre imparell de folíols; raquis no alat; inflorescències amples, ramificades			
	noguerola (<i>Pistacia terebinthus</i>)			
41a	Flors de pètals lliures [dialipètales]			
	42			

50b Fulles sèssils; flors rosades o purpúries	51	58b Fulles compostes	60
51a Branquillons amb pèls molt curts; fulles sempre blanquinoses, no arrissades; inflorescències poc denses; flors d'un rosa purpuri		59a Planta no espinosa, de branques junciformes (en forma de jonc)	
estepa blanca (<i>Cistus albidus</i>)		ginesta (<i>Spartium junceum</i>)	
51b Branquillons amb pèls llargs; fulles verdes, només blanquinoses durant la floració, arrissades; inflorescències denses; flors purpúries		59b Planta espinosa, de branques no junciformes	
estepa crespa (<i>Cistus crispus</i>)		gatosa (<i>Ulex parviflorus</i>)	
52a Fulles espinoses, perennes; flors amb pocs estams (fins a 10) [aquifoliàcies]		60a Fulles amb tres (o un) folíols	61
grèvol (<i>Ilex aquifolium</i>)		60b Fulles amb més de tres folíols	66
52b Fulles no espinoses, caduques; flors amb molts estams (més de 10)	53	61a Planta espinosa	
		argelaga negra (<i>Calicotome spinosa</i>)	
53a Fulles cordades, una mica asimètriques a la base; inflorescències amb una bràctea grossa; fruits secs [tiliàcies]		61b Planta no espinosa	62
til·ler de fulla gran (<i>Tilia platyphyllos</i>)		62a Fulles inferiors amb pecíol i fulles superiors sèssils	63
53b Fulles no cordades, simètriques, inflorescències no bracteades; fruits carnosos [rosàcies]	54	62b Fulles totes amb pecíol	64
54a Fulles de més de 8 cm; pecíol amb unes glàndules o pústules vermelloses		63a Folíols romboïdals; flors en ramells sense fulles; corol·la de menys de 13 mm; llegum no ciliat al marge	
cirerer (<i>Prunus avium</i>)		ginesta sessilifòlia (<i>Cytisus sessilifolius</i>)	
54b Fulles de menys de 8 cm; pecíol sense glàndules	55	63b Folíols lanceolats o el·líptics; flors barrejades amb fulles; corol·la de més de 13 mm; llegum ciliat al marge	
		gódua (<i>Sarothamnus scoparius</i>)	
55a Fruits petits (de 10 a 15 mm), erectes		64a Pecíol igual o més llarg que els folíols; estil caragolat	
aranyoner (<i>Prunus spinosa</i>)		ginestell català (<i>Cytisus malacitanus</i> ssp. <i>catalaunicus</i>)	
55b Fruits grossos (de més de 20 mm), penjants		64b Pecíol més curt que els folíols; estil recte o una mica corbat	65
prunyoner (<i>Prunus domestica</i> ssp. <i>insititia</i>)			
56a Flors papilionades (amb un pètal superior o estendard, dos de laterals o ales i dos d'inferiors soldats o carena); fruits en llegum (tipus de fruit sec amb dues valves) [lleguminoses]	57	65a Tiges cilíndriques i peloses; folíol central més gros que els laterals; corol·la de més de 13 mm	
		ginesta vellosa (<i>Cytisus villosus</i>)	
56b Flors no papilionades; fruits no lleguminosos [rosàcies]	67	65b Tiges anguloses i glabres; folíols de la mateixa mida; corol·la de menys de 13 mm	
		ginesta de Montpeller (<i>Teline monspessulana</i>)	
57a Arbre espinós			
acàcia (<i>Robinia pseudoacacia</i>)			
57b Arbust espinós o no	58	66a Folíol terminal separat dels adjacents; inflorescències en raïm (flors disposades sobre un eix); fruits molt inflats	
		espantallops (<i>Colutea arborescens</i>)	
58a Fulles simples o nul·les (desapareixen aviat)	59		

66b Foliol terminal acostat als adjacents: inflorescències en umbel·la (flors que surten d'un punt); fruits no inflats	73b Fulles caduques, blanques i matts; folíols obtusos o poc aguts, amb dents grosses; sèpals amb lòbuls estrets
coronil·la boscana (<i>Coronilla emerus</i>)	roser repent (<i>Rosa arvensis</i>)
67a Arbre no espinós; fruits (serve) simples, de més de 2 cm	74a Fulles no glanduloses per la cara inferior; no olor de poma
server (<i>Sorbus domestica</i>)	roser gavarrer (<i>Rosa canina</i>)
67b Arbust espinós; fruits compostos, de menys de 2 cm	74b Fulles glanduloses per la cara inferior, amb olor de poma (que es nota més refregant-les)
68	75
68a Fulles palmaticompostes de tres o cinc folíols; flors de menys de 2,5 cm de diàmetre; fruits carnosos	75a Foliols arrodonits a la base; pedicels florals amb pèls glandulosos
69	roser de flor petita (<i>Rosa micrantha</i>)
68b Fulles pinnaticompostes, de cinc o set folíols; flors de més de 3 cm de diàmetre; fruits secs	75b Foliols cuneïformes a la base; pedicels florals sense pèls glandulosos
72	roser agrest (<i>Rosa agrestis</i>)
69a Tiges molt glanduloses	76a Fulles oposades
esbarzer glandulós (<i>Rubus gr. glandulosus</i>)	77
69b Tiges poc glanduloses o sense glàndules	76b Fulles alternes
70	78
70a Tiges poc robustes (de menys de 3 mm de diàmetre); fulles verdes per totes dues cares, amb tres folíols; fruits pruïnoses, amb poques drupes (menys de vint boletes)	77a Fulles perennes; flors pentàmeres (amb cinc pètals); estams nombrosos; flors solitàries; fruits (murtons) en baia [mirtàcies]
romegueró (<i>Rubus caesius</i>)	murta (<i>Myrtus communis</i>)
70b Tiges robustes (de més de 3 mm de diàmetre); fulles no verdes per les dues cares, amb tres o cinc folíols; fruits no pruïnoses, amb moltes drupes (més de vint boletes)	77b Fulles caduques; flors tetràmeres (amb quatre pètals); quatre estams; flors en corimb; fruits en drupa [cornàcies]
71	sanguinyol (<i>Cornus sanguinea</i>)
71a Tiges joves (turions) pruïnoses; agullons forts; fulles verdes pel dessobre i d'un gris clar pel dessota; fruits (móres) comestibles	78a Fulles sense estípules (petites peces foliàcies a la base de les fulles); inflorescències en umbel·la (les flors surten d'un mateix punt) [araliàcies]
esbarzer (<i>Rubus ulmifolius</i>)	heura (<i>Hedera helix</i>)
71b Tiges joves no pruïnoses; agullons febles; fulles grises per les dues cares (la superior d'un gris verdós i la inferior d'un gris més clar), de tacte suau, com de buata; fruits no comestibles	78b Fulles amb estípules; inflorescències no umbel·lars [rosàcies]
esbarzerola (<i>Rubus canescens</i>)	79
72a Arbust sarmentós; estils concrescents en una columna	79a Flors solitàries
73	nespler (<i>Mespilus germanica</i>)
72b Arbust no sarmentós; estils lliures	79b Flors agrupades en inflorescències
74	80
73a Fulles perennes, endurides i llueus; folíols aguts, amb dents petites; sèpals enters	80a Flors en umbel·la (surten d'un mateix punt)
roser englantiner (<i>Rosa sempervirens</i>)	pomera borda (<i>Malus sylvestris</i>)
	80b Flors en corimbe (surten de punts diferents però arriben a un mateix nivell)
	81
	81a Arbust o petit arbre espinós
	arç blanc (<i>Crataegus monogyna</i>)

81b	Arbre no espinós	82	89b	Fruits carnosos; flors actinomorfes (de simetria radial) [oleàcies]	90
82a	Fulles de contorn oval, profundament lobulades, verdes per les dues cares; fruits de color marró		90a	Fulles caduques; corol·la de més de 5 mm, de tub llarg	
	moixera de pastor (<i>Sorbus torminalis</i>)			olivereta (<i>Ligustrum vulgare</i>)	
82b	Fulles de contorn el·líptic, serrades, blanques pel dessorso; fruits de color vermell		90b	Fulles perennes; corol·la de menys de 3 mm, de tub molt curt	91
	moixera (<i>Sorbus aria</i> ssp. <i>aria</i>)		91a	Fulles totes estretes (de menys d'1,2 cm d'amplada), amb menys de sis parells de venes secundàries; calze de lòbuls curts i arrodonits	
83a	Ovari súper (per damunt del periant)	84		fil·lirea de fulla estreta (<i>Phillyrea angustifolia</i>)	
83b	Ovari ífer (per sota del periant) [caprifoliàcies]	92	91b	Fulles amples, especialment les juvenils (aquestes de més d'1,2 cm d'amplada), amb més de sis parells de venes secundàries; calze de lòbuls llargs i aguts	
84a	Flors amb vuit o deu estams [ericàcies]	85		fil·lirea de fulla ampla (<i>Phillyrea latifolia</i>)	
84b	Flors amb menys de vuit estams	89	92a	Fulles compostes	
85a	Fulles grosses, el·líptiques; corol·la caduca; deu estams; fruits [cireres d'arboç] carnosos (en baia), grossos			saüc (<i>Sambucus nigra</i>)	
	arboç (<i>Arbutus unedo</i>)		92b	Fulles simples	93
85b	Fulles diminutes, linears o esquamiformes; corol·la persistent; vuit estams; fruits secs (en càpsula), petits	86	93a	Inflorescències corimboses (les flors arriben aproximadament a un mateix nivell); corol·la sense tub	
86a	Fulles quasi esquamoses, de menys de 2 mm, imbricades i disposades en quatre rengles; sèpals petaloïdes, més llargs que la corol·la			marfull (<i>Viburnum tinus</i>)	
	bruguerola (<i>Calluna vulgaris</i>)		93b	Flors disposades en parelles o en glomèruls; corol·la amb tub ben desenvolupat	94
86b	Fulles linears, de més de 3 mm, verticil·lades (unes quantes a un mateix nivell), que deixen veure l'eix del branquilló; sèpals foliosos, més curts que la corol·la	87	94a	Fulles perennes, endurides, amb un marge cartilaginós visible a contrallum, les superiors connades; inflorescències sèssils; corol·la glabra	
87a	Flors vermelloses, de més de 4 mm; corol·la poc lobulada			lligabosc mediterrani (<i>Lonicera implexa</i>)	
	bruc vermell (<i>Erica cinerea</i>)		94b	Fulles caduques, blanques, sense marge translúcid, les superiors no connades; inflorescències pedunculades; corol·la amb pèls glandulosos	
87b	Flors verdoses, blanques o liles; corol·la profundament lobulada	88		lligabosc atlàntic (<i>Lonicera periclymenum</i>)	
88a	Branquillons densament pelosos; flors blanques o liles; anteres amb uns apèndixs basals		Bibliografia		
	bruc boal (<i>Erica arborea</i>)		Hernández, À.M.; Hernández, J.M. (1997): «Claus de determinació per ordinador de les plantes de Sant Llorenç del Munt i l'Obac», dins <i>III Trobada d'Estudiosos de Sant Llorenç del Munt i l'Obac</i> . Barcelona: Diputació de Barcelona.		
88b	Branquillons glabres o pubèruls (amb pèls curts i escassos); flors verdoses; anteres sense apèndixs		Masclans, F. (1958): <i>Guia per conèixer els arbres</i> . Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya, 220 p.		
	bruc d'escombres (<i>Erica scoparia</i> ssp. <i>scoparia</i>)		Masclans, F. (1963): <i>Guia per conèixer els arbusts i les lianes</i> . Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya, 268 p.		
89a	Fruits secs; flors zigomorfes (de simetria bilateral) [labiades]		Montserrat, P. (1968): <i>Flora de la Cordillera Litoral Catalana</i> . Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 351 + LXXII p.		
	romaní (<i>Rosmarinus officinalis</i>)				